Żórawska, Aleksandra

Osada ludności kultury kurhanów zachodnionbałtyjskich w Piórkowie, województwo warmińsko-mazurskie

Światowit 2 (43)/Fasc.B, 286-290

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

ALEKSANDRA ŻÓRAWSKA

OSADA LUDNOŚCI KULTURY KURHANÓW ZACHODNIOBAŁTYJSKICH W PIÓRKOWIE, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE

W 1993 roku, podczas ostatniego sezonu badań cmentarzyska kultury kurhanów zachodniobałtyjskich w Piórkowie, gm. Płoskinia, woj. warmińsko-mazurskie,[1] natrafiono na pozostałości osady zamieszkiwanej prawdopodobnie przez ludność użytkującą badaną nekropolę. Obydwa stanowiska położone są na południowo-zachodnim brzegu Jeziora Pierzchalskiego, powstałego w wyniku sztucznego spiętrzenia wód Pasłęki, na terenie ścisłego rezerwatu przyrody (**Fig. 1**). Odkrycie możliwe było dzięki wycięciu części starego lasu i zaoraniu tego terenu pod nowe zalesienie. Osada założona była na wysokim płaskowyżu, otoczonym z dwóch stron przez wody rozlewiska Pasłęki. Materiał rozrzucony był w promieniu około 100 metrów w centralnej części wysoczyzny. W trakcie badań powierzchniowych natrafiono tu na liczne fragmenty silnie rozdrobnionej ceramiki, pojedyńcze narzędzia krzemienne, dużo przepalonych kamieni, będących prawdopodobnie pozostałościami palenisk oraz połamane kamienie żarnowe. Ta ostatnia kategoria zabytków spotykana była także jako budulec w kamiennych konstrukcjach kurhanów na pobliskim cmentarzysku [WALUŚ 1992: 39]. Uchwycenie pozostałości obiektów mieszkalnych czy obronnych było niemożliwe ze względu na głęboką orkę, która przyczyniła się do całkowitego zniszczenia stanowiska.

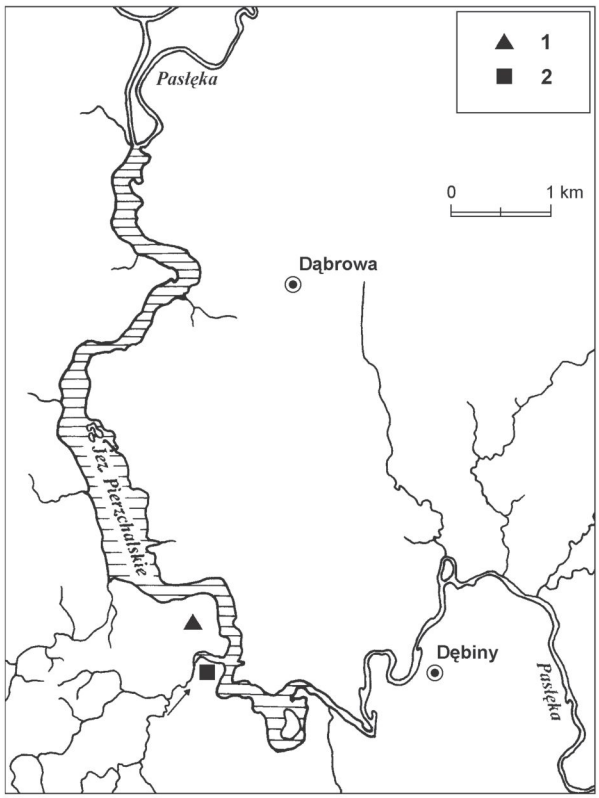

Fig. 1. Piórkowo, gm. Płoskinia.
Plan sytuacyjny: 1 – cmentarzysko; 2 – osada.

1. Materiał ceramiczny

1. Fragment górnej partii szerokootworowej misy o zaokrąglonej, wychylonej na zewnątrz krawędzi i łagodnie wygiętych ściankach bocznych. Barwa szara. Powierzchnia niezbyt starannie wygładzona. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia granitowego. Wypał dobry. Średnica wylewu ok. 24 cm (**Fig. 2f**).
2. Fragment górnej partii prawdopodobnie naczynia jajowatego o płasko ściętej, pogrubionej i lekko wychylonej na zewnątrz krawędzi, prawie niewyodrębnionej szyjce i łagodnie profilowanych ściankach bocznych. Barwa szara. Powierzchnia niezbyt starannie wygładzona. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia granitowego.Wypał dobry. Średnica wylewu ok. 22 cm (**Fig. 2g**).
3. Fragment górnej partii misy o płasko ściętej, niewyodrębnionej krawędzi i łukowato wygiętych ściankach bocznych. Barwa brązowa. Powierzchnia lekko chropowacona. Domieszka średnioziarnistego tłucznia granitowego. Wypał dobry. Średnica wylewu ok. 16 cm (**Fig. 2a**).
4. Miniaturowa, grubościenna, płytka miseczka o zaokrąglonej, słabo wyodrębnionej krawędzi, łukowato wygiętych ściankach bocznych i kulistym dnie. Barwa brązowa. Powierzchnia wygładzona. Domieszka drobno- i średnioziar nistego tłucznia granitowego. Wypał słaby. Średnica wylewu 6 cm, wysokość ok. 1,7cm (**Fig. 2b**).

[1] Badania cmentarzyska w Piórkowie prowadził w latach 1980-93 dr Adam Waluś z Instytutu Archeologii UW, natomiast osadę odkrył mgr Paweł Kobek z Zamku Królewskiego w Warszawie.

5. Fragment górnej partii naczynia o zaokrąglonej, niewyodrębnionej krawędzi, lejkowato rozchylonej szyjce łagodnie przechodzącej w zapewne baniasty brzusiec. Barwa ceglasta. Powierzchnia wygładzona. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia granitowego. Wypał dobry (**Fig. 2c**).
6. Fragment górnej partii naczynia o zaokrąglonej, pogrubionej i wychylonej na zewnątrz krawędzi i stożkowatej szyjce. Powierzchnia słabo wygładzona. Domieszka średnioziarnistego tłucznia granitowego. Wypał dobry (**Fig. 2d**).
7. Fragment górnej partii prawdopodobnie jajowatego naczynia o pogrubionej, płasko ściętej krawędzi, prawie niewyodrębnionej szyjce i zapewne baniastym brzuścu. Barwa ceglasta. Powierzchnia lekko chropowacona. Domieszka gruboziarnistego tłucznia granitowego. Wypał dobry (**Fig. 2e**).
8. 234 drobne fragmenty przeważnie środkowych partii różnych naczyń. Wśród nich dominują okazy grubościenne, o chropowaconej lub słabo wygładzonej powierzchni, dobrze wypalone. Brak zachowanych dolnych partii naczyń.

Odkryty na powierzchni materiał ceramiczny jest silnie rozdrobniony, wśród ułamków naczyń zachowało się bardzo mało tzw. fragmentów diagnostycznych. Uniemożliwia to dokonania jakiejkolwiek typologii naczyń i ustalenie chronologii na podstawie inwentarza ceramicznego. Fakt ten utrudniony jest dodatkowo przez nieadekwatność przyjmowanej dotychczas klasyfikacji, ustalonej w oparciu o ceramikę grobową, do materiałów z osiedli (SOSNOWSKA 1992: 347). Różnice te są szczególnie widoczne na przykładzie obu stanowisk w Piórkowie. Ceramikę osadową charakteryzuje ubóstwo form, ograniczające się głównie do różnych typów naczyń baniastych, jajowatych i mis, dominacja naczyń o chropowaconych lub niestarannie wygładzonych powierzchniach oraz brak egzemplarzy ornamentowanych (por. np. OKULICZ 1973: 273, 313). Kontrastuje to z bogato zdobioną, gładko- i cienkościenną ceramiką o dużej różnorodności form z sąsiadującego cmentarzyska (np. WALUŚ 1992, fig. 2, 9). Typowa dla ceramiki z osiedli jest także przewaga naczyńo płaskich dnach (SOSNOWSKA 1992: 347), co jednak w omawianym przypadku jest niemożliwe do ustalenia ze względu na znaczny stopień rozdrobnienia materiału. Pozbawia to jednocześnie ceramikę z osiedla w Piórkowie walorów jakichkolwiek wyznaczników zarówno chronologicznych jak i kulturowych. Jedynie na podstawie widocznych podobieństw w zakresie technologii i morfologii naczyń z obu stanowisk można ją ogólnie odnieść do wczesnej epoki żelaza i łączyć z kulturą kurhanów zachodniobałtyjskich.

2. Materiał krzemienny[2]

1. Łuszczek z krzemienia pomorskiego (**Fig. 2h**).
2. Przepalony łuszczek z krzemienia pomorskiego (**Fig. 2i**).
3. Łuszczek z krzemienia pomorskiego (**Fig. 2j**).
4. Odłupek z krzemienia bałtyckiego (**Fig. 2k**).

Odkryte na stanowisku zabytki krzemienne dość dobrze oddają specyficzny charakter obróbki tego surowca we wczesnej epoce żelaza (ZALEWSKI, MELLIN 1991). Ich niewielka liczba wskazuje raczej na marginalne znaczenie krzemienia w omawianym okresie. Kilka zabytków krzemiennych odkryto także w nasypach kurhanów XX, XXV i XXIX, datowanych na wczesne fazy rozwojowe kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Wśród nich także przeważały łuszczki, wykonane z krzemienia pomorskiego. Dominacja czy wręcz wyłączność techniki łuszczniowej jest charakterystyczną cechą krzemieniarstwa wczesnożelaznego (ZALEWSKI, MELLIN 1991: 38). Nieregularność ich kształtów oraz wyraźne fale odbić wskazują, że mamy tu do czynienia z odpadami, powstałymi w trakcie eksploatacji łuszcznia. Mogły one być doraźnie używane jako narzędzia, o czym świadczy wyretuszowanie wierzchnich krawędzi lub były półwytworami do ich produkcji.

3. Charakter osady

Jedną z cech przewodnich kultury kurhanów zachodniobałtyjskich jest system osadniczy oparty na sieci małych osiedli obronnych, lokowanych przeważnie na wysoczyznach (OKULICZ, Ł. 1970: 83 sq). Poza samym usytuowaniem, zapewniającym osadom naturalne walory obronności, były one wzmacniane dodatkowo ochronnymi konstrukcjami w rodzaju wałów, rowów i palisad (ANTONIEWICZ 1964: 15 sq). W omawianym przypadku nie stwierdzono obecności wałów ziemnych czy też kamiennoziemnych. Możliwe, że od strony południowo-zachodniej dostęp do osady ograniczony był przez jakąś formę drewnianych umocnień, co było jednak niemożliwe do stwierdzenia podczas badań powierzchniowych. Wydaje się więc dość prawdopodobne, że mamy tu do czynienia z osadą zapewne o charakterze stałym, założoną w miejscu naturalnie obronnym. Ponieważ w rejonie Piórkowa nie natrafiono na ślady charakterystycznych dla obszarów położonych bardziej na wschód osiedli obronnych można przypuszczać, że tego typu osady stanowiły tutaj podstawową formę systemu osadniczego. Kwestią

[2] Analizę zabytków krzemiennych przeprowadził dr hab. R. F. Mazurowski z Instytutu Archeologii UW, któremu pragnę w tym miejscu złożyć serdeczne podziękowania.

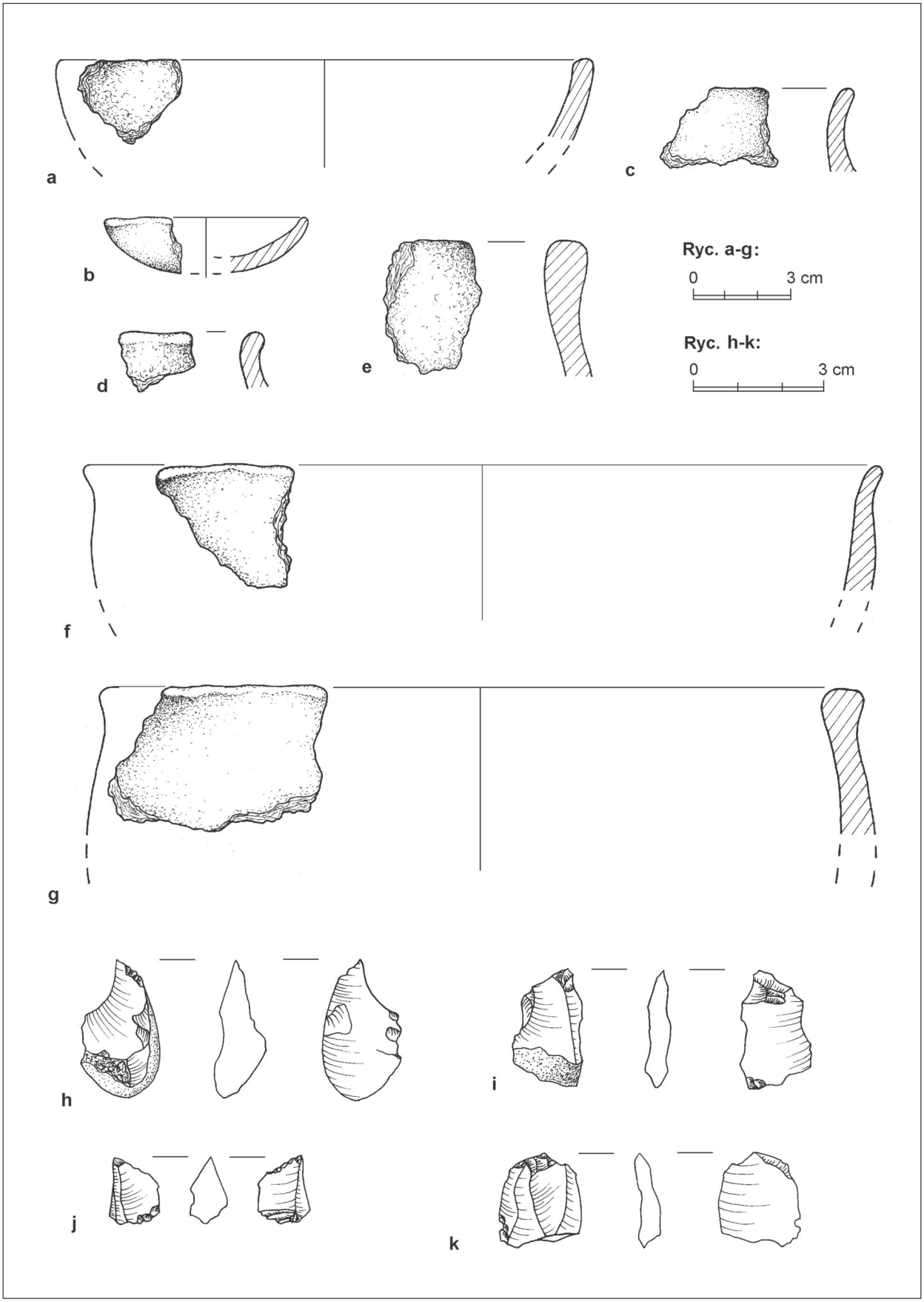

Fig. 2. Piórkowo, gm. Płoskinia. Materiał ceramiczny (a-g) i krzemienny (h-k) z osady.

dalszych badań pozostaje wyjaśnienie czy było to zjawiskiem typowym tylko dla zachodnich peryferii zasięgu kultury kurhanów zachodniobałtyjskich (WALUŚ 1991: 19 sq). Natomiast w przypadku Piórkowa raczej nie można mówić o kontynuacji starszych, łużyckich tradycji, gdyż na tym obszarze, jak do tej pory, nie stwierdzono osadnictwa z późnej epoki brązu (OKULICZ Ł. 1992: 86).

4. Chronologia osady

Przyjmując związek osady z cmentarzyskiem można ogólnie wydatować ją na wczesną epokę żelaza. Cmentarzysko kurhanowe w Piórkowie reprezentuje wszystkie fazy rozwojowe grupy zachodniomazurskiej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich, od przejściowego etapu łużycko-zachodniobałtyjskiego z przełomu VI okresu epoki brązu i okresu halsztackiego D (WALUŚ 1989) do środkowego okresu lateńskiego (WALUŚ 1987). Naczynia z kurhanu XIV zostały nawet zaliczone do IV grupy ceramiki według Ł. Okulicz (1970: 42, 106), synchronicznej z wydzielaną tylko dla Półwyspu Sambijskiego IV fazą rozwojową kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Pozwala to na przedłużenie czasu użytkowania piórkowskiej nekropoli do początków młodszego okresu przedrzymskiego.

Mało prawdopodobny wydaje się jednak tak długi czas zamieszkiwania interesującej nas osady. Wśród znalezionych materiałów brak jest niestety dokładniejszych wyznaczników, pozwalających na zawężenie przyjętych ram chronologicznych. Pewną wskazówką może być fakt występowania analogicznych materiałów krzemiennych wyłącznie w kurhanach datowanych na schyłek VI okresu epoki brązu i okres halsztacki D. Zbieżność ta sugerowałaby związek osady z wczesną fazą użytkowania cmentarzyska, niemniej podstawy takiego wnioskowania są dość kruche. Brak jest bowiem dokładniejszego opracowania krzemieniarstwa wczesnożelaznego, które potwierdziłoby użytkowanie tego surowca głównie w okresie halsztackim oraz utratę jego znaczenia na rzecz narzędzi brązowych, a przede wszystkim żelaznych w środkowym okresie lateńskim. Co więcej, występowanie zabytków krzemiennych na stanowisku w Rembielinie, woj. ostrołęckie (stanowisko 2 - „Łysa Góra"), datowanym od połowy I tys. p.n.e. do pierwszych wieków n.e. (OKULICZ, Ł. 1975: 205) wskazuje raczej na użytkowanie ich w ciągu całego omawianego okresu. Dlatego najwłaściwsze będzie trzymanie się ogólnych ram wczesnej epoki żelaza z zaznaczeniem, że osada ta musiała być użytkowana w znacznie krótszym odcinku czasowym, niemożliwym jednak do bliższego ustalenia.

Literatura

ANTONIEWICZ, J.
1964 *Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach*, Światowit 25, p. 5-221.

OKULICZ J.
1973 *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

OKULICZ Ł.
1970 *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*, Wrocław.
1975 *Sprawozdanie z badań cmentrarzyska z wczesnej epoki żelaza w Rembielinie, powiat przasnyski,* RoczO 11, p. 205-209.
1992 *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich. Próba weryfikacji hipotez*, Barbaricum 2, p. 82-88.

SOSNOWSKA A.
1992 *Charakterystyka kulturowo-chronologiczna zespołów ceramicznych, pochodzących z badań stanowiska 1 w Mołtajnach, gm. Barciany, jako przyczynek do naświetlenia problemu powiązań kulturowych wschodniej części grupy zachodniomazurskiej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich z terenami ościennymi we wczesnej epoce żelaza*, in: Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami, Rzeszów, p. 335-352.

WALUŚ A.
1987 *Wstępne wyniki badań cmentarzyska kurhanowego w miejscowości Piórkowo, gm. Płoskinia, woj. elbląskie* , in: Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980-83, Malbork, p. 177-192.
1989 *„Łużycka" faza cmentarzyska kultury kurhanów zachodniobałtyjskich w Piórkowie, woj. elbląskie,* in: Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu, Słupsk, p. 117-132.

1991 *Problemy badawcze wczesnej epoki żelaza na obszarze północno-wschodniej Polski,* in: Archeologia bałtyjska, Olsztyn, 17-24.

1992 *Cmentarzysko kurhanowe w Piórkowie, woj. elbląskie, w świetle prac wykopaliskowych prowadzonych w latach 1984-1987*, Barbaricum 2, p. 39-52.

ZALEWSKI M. & MELLIN I.

1991 *Wykorzystywanie krzemienia we wczesnej epoce żelaza w Polsce północno-wschodniej,* in: Archeologia bałtyjska, Olsztyn, p. 37-41.